

Excentrisk frihetskämpe

Marknadsekonomins idoge apostel, den österrikisk-amerikanske ekonomen Ludwig von Mises, har publicerat en ny bok där den gränslösa och odelbara friheten prisas i de invanda varmhjärtade tongångarna. Von Mises' krav på frihet är hämningslösa. Den vanliga uppfattningen bland liberalt och borgerligt sinnade människor är väl att statsmaktens ingrepp i det ekonomiska livet bör hållas inom vissa gränser, men att en del ingrepp är berättigade eller nödvändiga. Redan en dylik allmän fras skulle komma von Mises att fatta fyr. För honom är total frihet det bästa och enda ting.

I den nya boken (*The Anti-Capitalistic Mentality*) säger sig von Mises ha observerat att vissa grupper i samhället inte helt och odelat gillar privatkapitalismen. Speciellt har de »intellektuella» i USA gripits av motvilja mot detta ekonomiska system: de hatar kapitalismen passionerat.

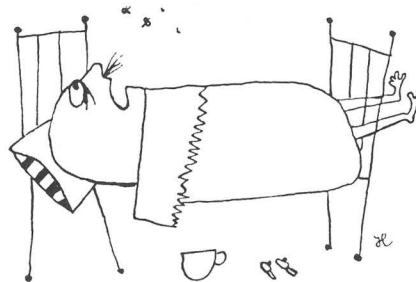
Det är säreget, säger von Mises, ty privatkapitalismen har ju i sin helhet, in i minsta detalj, varit en utomordentligt god och värdefull sak; några eventuella avarter och missförhållanden värda diskussion fördomsfria människor emellan existerar inte. Men hur skall då de »intellektuellas» passionerade hat förklaras? Von Mises uppkastar här ett resonemang som kan sammanpressas sålunda: Läkaren B är mindre uppskattad av samhälle och kolleger än A. B har svårt att erkänna att det kan bero på brister i den personliga utrustningen, han är minsann lika begåvad etc. som A. Att A trots detta haft större framgång måste då bero på att det »kapitalistiska» system vi lever under premierar diverse lumpna tricks. Följaktligen hatas detta system, passionerat, av läkarna B—Ü, författarna B—Ö osv. Och följaktligen skriver en mängd B—Ö:are ur olika läger ilska artiklar om kapitalismen.

»Diskriminerande människor» känner naturligtvis avsky inför dessa dekadenta intellektuella, framhåller von Mises, inte minst inför atomfysiker och strip-tease-dansöser. »Det skulle inte direkt skada om något gjordes för att stoppa deras oljud, eller, ännu bättre, för att helt utplåna deras klickar och kottierier.» Friheten är ju emellertid odelbar; en inskränkning av de intellektuellas verksamhet skulle ofelbart leda till begränsad frihet också på andra områden.

Von Mises är inte en ensam ropande röst. Han är visserligen ett extremt fall, men han åtnjuter anhängare. Nyligen publicerade ett urval av dessa en festskrift till von Mises ära, som man kan förstå kallad »On freedom and free enterprise», även den till stor del fylld med konstigheter. Von Mises har meningsfränder också i Sverige, som då och då hör av sig i tal och skrift. Det finns anledning att vara på sin vakt mot dessa herrar. Samtidigt kan en tacksam tanke sändas till de organ och personer — bl.a. i det »kapitalistiska» lägret — som eftersträvar en hyfsad och nyanserad debatt om »kapitalismens» problem och om företagets ställning i dagens samhälle.

KI:s surrealistiska katapult

Bent Hansen vill hålla oss vakna om nätterna. I konjunkturinstitutets rapport, nyss nedfallen i allmänhetens ivriga händer, presenterar han flera stimulerande resonemang som kan bidra till att skapa en intensiv och klarläggande diskussion om centrala sammanhang i svensk ekonomi.

Bent Hansen vill hålla oss vakna om nätterna.

Rapporten innehåller en speciell avdelning för »reflexioner», bl.a. kring »vissa egenheter» i den ekonomiska politiken. Dessa reflexioner kan säkert ha åstadkommit viss

föregelse bland de för politiken ansvarige. Ur rapporten kan vidare utläsas att man inom institutet inte har så stor respekt för sin egen position i samhället att man känner sig tvingad att lägga fram endast noggrant genomanalyserade och statistiskt väl underbyggda resonemang. Karaktären av debattinlägg, av tankearbete på utvecklingsgränsen, är tvärtom ofta påfallande. Det är något av frejdigt mod, luft i luckan och bruk i baljan över konjunkturinstitutets rapport.

En relativt kritisk inställning till den ekonomiska politiken är märkbar i avsnittet om utlåningsbegränsningen. Kreditpolitiken under 1955 och 1956 har ju arbetat med flera olika vapen. Räntan har höjts och dessutom har bankernas möjligheter att låna ut pengar begränsats genom vissa »tak» som i princip inte fått överskridas. Det är utlåningsbegränsningen som ligger bakom det där draget av vemod som numera präglar ekonomidirektörens anlete.

Författaren påpekar mens han värmer upp sig att en ekonomisk-politisk åtgärd kan verka på flera olika sätt. Först då den effekt som man väntat och avsett: »den omedelbara dämpande eller expansiva verkan på vederbörande område». Men sedan kan något oberäkneligt och svåröverskådligt inträffa: åtgärden kan få konsekvenser för »själva det ekonomiska systemets funktionssätt», varvid man kan tala om åtgärdens »automatiska» verkningar. Det är speciellt intressant om dessa automatiska verkningar är stabiliserande eller destabiliserande. I det förra fallet klarar sig den ekonomiska politiken i högre grad utan översyn och korrekationer.

Sedan pistolen laddats med dessa principiella reflexioner kan inskjutningen på utlåningsbegränsningen påbörjas. Begränsningen har förmodligen haft en »omedelbart dämpande effekt» på investeringar och konsumtion. Men det förefaller, anser författaren, som om politiken dessutom inneburit att »egenartade automatiska samband» skapats mellan utvecklingen av företagets investeringar och det personliga sparandet. Under vissa omständigheter kan utlåningsbegränsningen därför bli ett destabiliserande inslag i ekonomin.

Ökat personligt sparande betyder minskad privat konsumtion. Konsumtionssidans krav på de totala ekonomiska resurserna blir således mindre. Eftersom resurserna används för konsumtion och investeringar bör tydligen de senare, dvs. utläggerna för anskaffandet av maskiner, byggnader etc., i det läget kunna stiga. Man har, eller vill ha, en »transformation» av hushållens sparande till investeringar i företagen.

Normalt, dvs. i frånvaro av utlåningsbegränsning, kan man enligt rapporten räkna med att hushållens sparande via insättningar på bankkonto skapar underlag för utlåning från kreditinstituten till finansiering av investeringar i företagen. Men se det går inte alls vid ett utlåningsstopp: »Härigenom har i själva verket en mekanism skapats som tenderar att *direkt* framtvinga investeringsminskningar i händelse av en ökning av det personliga sparandet.» Det är inte bra: man har behov av ett system som fungerar så att »en ökning av det personliga sparandet utlöser en tendens till *ökning* av företagets fasta investeringar i stället för — som vid utlåningsstopp — en tendens till minskning av dessa investeringar».

Det är väl ingen som direkt trillat av stolen vid åsynen av detta resonemang. Det är ju inte en sensation, som dumpit ner mitt ibland oss. Men även den som lugnt sitter kvar vid skrivbordet kanske till en början känner sig en aning desorienterad. Den första reaktionen hos läsaren kan bli att en mekanism av det slag som rapporten efterlyser — ett system som utan vidare utlöser ökade investeringar om sparandet stiger — hittills aldrig existerat. Av de enklare skrifter, som penetrerats i sammanhanget förefaller tvärtom framgå att det »normala» väl i själva verket är att en sparandeökning kan tendera att leda till en investeringsminskning dvs. den vanliga spiralprocessen. En efterfrågeminskning på konsumtionssidan brukar normalt inte stimulera företagen till investeringar. Det är långt ifrån självfallet att företagen vill utnyttja hushållens sparandeökning. Att tala om ett nyskapat »egenartat samband» kan då förefalla egendomligt.

Men den invändningen har rapportens författaren ingen anledning att ta så allvarligt. Väsentligt för han resonemang är av allt att döma att ekonomin är i balans, i stort sett, på en hög aktivitetsnivå. Då finns de inte skäl att anta att en måttlig sparandeökning leder till investeringsminskning; tvärtom är det då troligt att man får en investeringsökning men då har han också rätt, författaren, när han talar om ett nytt och egenartat samband — och då han kritiserar vad som tycks vara en svag punkt i den ekonomiska politiken.

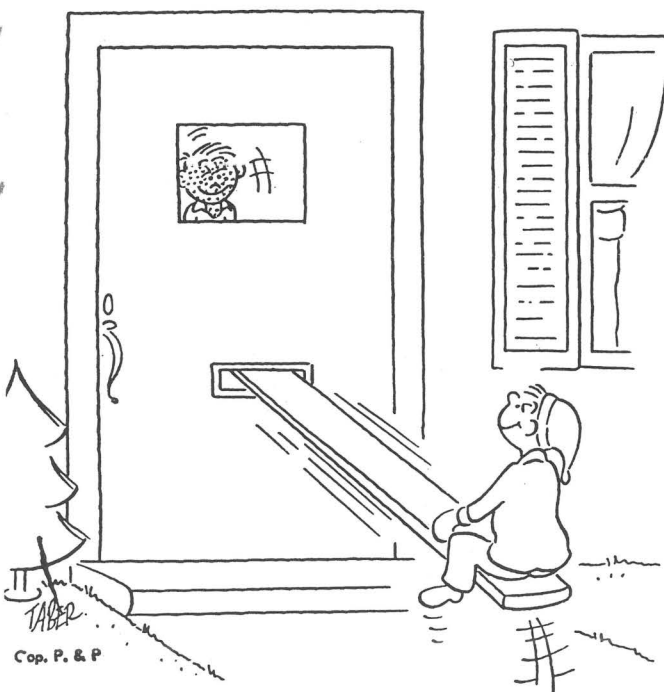
Ett annat resonemang ur institutets rapport har däremot kastat oss ur stolen, nästan. Resonemanget om den svenska bytesbalansens problem förefaller ha en dylik katapulteffekt. Som alla vet har det varit ett viktigt mål under efterkrigstiden att åstadkomma balans i utrikeshandeln, men den ekonomiska politiken har på den punkten inte haft avsedd verkan. Tendensen till svag bytesbalans brukar ofta sättas i samband med det starka efterfrågetrycket inom landet och den höga ekonomiska aktiviteten överhuvud.

Sedan pistolen laddats...

Man kan emellertid, säger författaren, fråga om inte mera »djupliggande, s.k. strukturella krafter är verksamma på ett sätt som tenderar att skapa en permanent och kanske ökad svaghet i den svenska bytesbalansen? ... Den tanken är inte alls orimlig.» Dessa strukturella krafter skall man enligt rapporten komma på spåren om man undersöker hur importinnehållet i konsumtion och investeringar utvecklats. Importinnehållet har ökat: under förkrigstiden var det 9—10 procent för båda kategorierna jämfört med 12 procent 1954—55. Den förändringen sammanhänger med en förskjutning i konsumtionen från tjänster — bl.a. bostadstjänster — till varor och en förskjutning i relationen mellan byggnads- och anläggningsverksamhet och övriga investeringar. Dyliga strukturella förskjutningar skulle »oavsett det aktuella konjunkturläget» ha tenderat att ständigt öka importen och därmed skulle man ha fått en tendens till svag bytesbalans.

Även den som verkligen tagit i kan ha svårt att begripa detta. För det första bör det noteras att ökningen i den svenska importkvoten, dvs. relationen mellan import och bruttonationalprodukt plus import, stigit relativt obetydligt sedan 1930-talet. Under tiden 1929—38 var den 15 procent, mot 16 procent åren 1949—51 och 17 procent 1954—55. Till detta kommer möjligen brister i statistiken: importkvoten kanske inte har ökat alls. Men väsentligare är för det andra frågan hur strukturella förskjutningars inverkan på bytesbalansen överhuvud kan diskuteras utan att exportutvecklingen samtidigt analyseras. Det sägs också i rapporten att slutsatserna måste bli hypotetiska eftersom exportsidan inte uppmärksammats. Man kan då möjligen bli litet undrande över att dessa ting redan publicerats. Samtidigt kan naturligtvis denna nya aspekt stimulera andarna, som då tvingas slå sig ner och fundera och räkna själva. De nya och överraskande aspekterna är alltid välkomna; vi njuter alla av »skönheten i det tillfälliga mötet mellan ett parapy och en symaskin på ett operationsbord», för att citera en av surrealismens äldste.

Cop. P. & P